

SALOMONI REINACH
AMICO OPTIMO
AEM. E. DE KANDIEU
D. D.

FRA
NY CARLSBERG GLYPTOTEKS
SAMLINGER
1922
SÆRTRYK

Bibliothèque Maison de l'Orient

151490

ARTEMIS OG IFIGENEIA

EN MARMORGRUPPE I GLYPTOTEKET

MIDTPARTIET i Sallusts gamle Haver, der tidligt gik over i de romerske Kejseres Besiddelse, og i hvilke flere af Kejserne yndede at bo, udgjorde aabenbart den dybe Dal mellem Quirinalis og Collis Hortorum, det nuværende Monte Pincio. Fra denne Dalsænkings Bund hævede sig til begge Sider kæmpemæssige Terrassebygninger.¹⁾ Langs med Quirinalskrænten, ved Nordranden af den tidligere Vigna Barberini-Spithoever, der sydligt grænsede til Via Venti Settembre ligeoverfor Finansministeriet, strakte sig foran Servius Tullius' gamle Mur en lige Række af mægtige Buer i Mursten og Kalkmørtel, der aabnede sig mod Nordvest ud mod Dalen. Disse og andre Bygningsrester i Omegnen blev i Firserne i forrige Aarhundrede ved Anlægget af et nyt Kvarter dels brudt ned, dels overbyggede. Til denne Buerække og forbunden med den Dalbunden nærmest liggende Del af den hørte en Korridor med Tøndehvælv, som man opdagede i Juli 1886 ved Grundgravning til Betonfundamenter under det seks Stokværk høje Hus Via Sallustiana 1 A, et af Hjørnehusene ud mod Piazza Sallustia. Gulvet ligger omtrent 17 m 20 under det nuværende Gadeniveau. Disse Gravninger bragte ifølge korte Beretninger af Lanciani og C. L. Visconti foruden mange smaa Oldsager tillige Torsoen af Artemis og en lignende af en noget mindre Kvinde for Dagen, tilligemed mange Brudstykker, hørende til vor Gruppe.²⁾

Efter at jeg i Efteraaret 1898 havde foretaget de første Forsøg paa at forbinde Stykkerne og anstillet Efterforskninger i Tilknytning dertil, viste det sig nødvendigt endnu en Gang at undersøge Findestedet. Dette lille, men vanskelige Arbejde, der kun blev muliggjort ved

¹⁾ Hülsen: *Topographie von Rom* I 3 S. 430 ff. med Tav. 7. Lanciani: *Forma Urbis* 10; Lanciani: *Ruins and excavations* S. 420 fig. 162. Med Hensyn til Højde-maalene sml. den fantastiske Rekonstruktion af den formodede Circus Sallustianus hos Canina: *Edifici di Roma* IV 188.

²⁾ *Notizie degli scavi* 1886 S. 230 og 272 (Lanciani). *Bulletino Comunale* 1886 XIX S. 299 f., 343 f., 391 ff., med Tav. 14—15, videre 1906 XXXIV S. 157 ff. (Lanciani) tilligemed *Furtwänglers Berigtigelse*, *Sitzungsber. der bayr. Akad.* 1907 S. 207.

mangesidig, forstaaende Hjælp, blev paabegyndt i Efteraaret 1900 og gennemført i Paaskeferierne 1901 og 1902 med Understøttelse af min højtærede Ven, afdøde Dr. Carl Jacobsen. Om Undersøgelsen har Regeringsinspektør G. Gatti givet korte Meddelelser.¹⁾

En nøjagtigere Beretning om Udgravningens Forløb og de igen tildækkede Byggerester maa vente til min egentlige Offentliggørelse af Gruppen. Kun skal omtales, at den 4,10 m brede og til Hvælvingstoppens 6,10 m høje Korridor blev udgravet henimod 11 m udover det nødvendige. Af disse 11 m er de sydøstlige 6 m velbevarede, mens Hvælvingen er styrtet ned over Resten, saaledes at Galerigravning her var nødvendig. Væggene var oprindelig indtil 2 Meters Højde beklædte med tynde Marmorplader; højere oppe var de tilligemed Tøndehvælvingen overtrukne med en Glasflusmosaik, der ogsaa indeholder Pimpsten og Muslinger. Denne Emaljemosaik minder om Badeanlæg og „Nymfær“ (Fontæneanlæg) og finder sine nærmeste Paralleler i Hadrians Villa ved Tivoli, navnlig i Promenadegangene i den lille Peristyls Underbygning.²⁾ Dermed stemmer det, at alle de fundne Teglstensstemppler, der mest turde hidrøre fra Underlaget under det ødelagte Marmorgulv, tilhører den sentrajsanske eller den hadrianske Tid. Jeg fandt ingen Døraabninger eller Vinduer, og et Ovenlys kan der kun have været i den ødelagte nordvestlige Del af Hvælvingen. Saaledes var det i et slags Tusmørke, at Ejeren af Salusthaverne, formodentlig Hadrian selv, efter Fuldendelsen af Gulvet og Væginkrustationen, lod vor Marmorgruppe opstille tæt ved Hvælvingens sydøstlige, lige Endemur. Gruppens Murstenssokkel, der var 1,50 m paa hvert Led og 0,955 m høj, blev først funden ved min Gravning. Af dens oprindelige Marmorbeklædning var næsten intet tilovers. Lidt foran denne Basis var i 1886 de to Torsoer bleven fundet, hvilende paa andre Brudstykker af Gruppen; denne er senest i Middelalderens Begyndelse bleven omstyrtet og med Vilje sønderslaaet. Ved min Gravning fandtes endnu andre Fragmenter tilligemed talrige Splinter.

De to Torsoer (Fig. 1), Artemistorsoen 1,22 m, den anden 0,96 m høj, kom kort efter deres Opdagelse i 1886 til det just da af Carl Jacobsen grundlagte Glyptotek, hvor de i mange Aar stod saaledes ved Siden af hinanden, som Fig. 1 viser. De bestaar begge af det samme

¹⁾ Gatti, Notizie 1901 S. 247; 1902 S. 134. Kun nødig og paa Grund af Pladsmangel udelader jeg Navnene paa dem, der har hjulpet mig ved det vanskelige Arbejde, og som nu næsten alle er døde.

²⁾ Winnefeld: Villa Hadriani (Jahrbuch des archäol. Instituts, Ergänzungsheft III) S. 26 ff., 51 og 98. Om Promenadegangene S. 89 f. med Afb. 23, Tav. 8 B. Sml. Guzman: Villa Hadriani S. 79, 96, 113, 160. Sml. for Loftsmosaikerne, S. Loeschke om Barbarathermerne i Trier og andre Paralleler, Römisch-germanisches Korrespondenzblatt 1914 VII S. 82 ff.

skønne, ensartet krystallinske Marmor, hvis Herkomst jeg hidtil ikke har kunnet opspore. Sandsynligvis har vor store Raderer, Maler og Billedhugger, afdøde Max Klinger Ret, naar han udfra sin rige Erfaring ansaa Marmoret for lilleasiatisk og gav mig en meget lignende Prøve af samme Oprindelse, ganske vist uden nøjagtig at kunne angive Bruddet, hvorfra den stammede. Ogsaa Arbejdet i begge Torsoerne forekom mig straks at være det samme, og samme Opfattelse

Fig. 1. Torsoerne fra de Sallustinske Haver.
Fra Billedtavler Nr. 83.

havde Carl Jacobsen, der allerede i sin første Beskrivelse, *Nyt Tillæg* 1892 Nr. 1048—49, tænkte paa, at begge Stykker maatte høre sammen i en Gruppe. Derimod gjorde Furtwängler dog snart Indvendinger gældende paa sin sædvanlige, afgjorte Maade (*Meisterwerke*, 1893, S. 558 med Anm. 4) og forbandt Artemis med Praxiteles, mens han fandt, at det mindre Pigebarn var i en „helt pergamenisk“, i hvert Fald „aldeles forskellig Stil“. Afgørelsen af dette Spørgsmaal fandt jeg i Efteraaret 1898. Den mindre Figur var ikke, som man havde antaget, fremstillet skridende eller løbende, men skulde restaureres som knælende Figur med Henblik paa den lodrette Tværfold lige ved

nederste Brudflade ved Indersiden af venstre Knæ. Ved denne Antagelse kunde et helt hult Brud i hendes Ryg anbringes nær Jorden og passes ind i et Brud ovenover den fremadskridende Artemis' venstre

Fig. 2. Rundalter og Fragmenter af Artemis-Ifigeneia-Gruppen.
(Klichéen laant af Georg Reimer, Berlin).

Knæ, og disse to Brudflader viste sig at stemme paa det allernøjeste overens.

Da Torsoerne blev købt, var de samtidig med dem fundne moltissimi frammenti da ricomporsi (Lanciani), ved hvis Hjælp Artemis med sin Hjort efter C. L. Viscontis Mening lod sig restaurere temme-

lig fuldstændigt, bleven liggende hos de oprindelige Ejere, den tyske Boghandler Spithoever og hans Arvinger i Rom. Desværre kunde jeg efter Torsoernes Sammenstykning ikke straks rejse til Rom paa Grund af svigtende Pengemidler, men maatte vente et halvt Aar, og imedens var Brudstykkerne kommet i Kunsthandelen. Ret hurtigt lykkedes det dog Dr. Ludwig Pollak i Rom at genfinde det næsten fuldstændige Hjortehoved med Artemis' Tømmelfinger ved venstre Gevirsider og tilligemed dette tre af Dyrets Ben. Hos den samme Kunsthandler opdagede Pollak senere et Stykke af Artemis' højre Underben. Yderligere Hjælp fik man af et afbleget Fotografi, som en Næve af Spithoever, Josef Haas stillede til Raadighed (Fig. 2). Det gengiver tilligemed et samtidigt, altsaa ogsaa 1886 fundet Rundalter, sagtens fra Trajans Tid, med Putti i Højrelief¹⁾ nogle Brudstykker af Gruppen. Oven paa Altret tilhøjre ses Hjortehovedet forfra, i Midten Artemis' højre Fod og tilvenstre paa Jorden, desværre gennemskaaret af Pladens Rand, Hjortens Bagparti. Desværre er det ikke lykkedes at genfinde denne eneste fuldstændige Menneskefod fra Gruppen lige saa lidt som det største af de udgravede Stykker af Dyrelegemet, og det skønt alle Fagfæller gennem Reproduktion af dette Fotografi i nogle udbredte Tidsskrifter blev opfordrede til Bistand ved Eftersøgningen.²⁾ Derimod fandt jeg Brudstykket helt tilvenstre paa Altret, Pigens venstre Haand med Stifthuller til Fingrene, der var tilstykke, i Florens mellem Hundreder af Fragmenter i Kunsthandleren Bardinis Kældere, og i Nærheden laa tillige nederste Del af samme Figurs højre Laar og Artemis' højre Underarm.

Allerede gennem disse Dele var Gruppens Opbygning og Betydning klarlagt i Hovedsagen. Men de første Restaurationsforsøg aabenbarede dog vanskelige Spørgsmaal, til hvis Løsning Resultaterne af den senere Udgravning paa Findestedet og flere af de nyfundne Brudstykker og Splinter leverede Grundlaget. Alle genvundne Dele af Gruppen med Undtagelse af de to Torsoer blev i første Omgang med Carl Jacobsens Tilladelse bragt til det arkæologiske Institut i Universitetet i Leipzig for der at blive taalmodigt studerede. Min første Hjælper i dette Arbejde var Institutets Konservator Franz Hackebeil, der har erhvervet sig stor Fortjeneste af Brudstykkernes og Splinternes Sammensætning og af Restaurationen som Helhed. Ved den sidste ydede Professor Adolf Lehnert, Lærer i Billedhuggerkunst ved Leipziger Akademiet, uegennyttig sin Hjælp og var os til stor Nytte ved sin sikre anatomiske Viden og sin Følelse for det græske Mesterværks simple og store

¹⁾ Bullet. comun. 1886 XIV S. 299, 314, Tav. 10 (Visconti). Notizie 1886 S. 230 (Lanciani). Jeg saa Altret senere tilfældigt hos Bardini i Florens. Hvor det nu befinder sig, ved jeg ikke.

²⁾ Archäol. Anzeiger XXII 1907 S. 273 f. med Bilag. Journ. of hell. stud. XXVIII 1908 S. 150. Amer. Journ. of Archaeol. XII 1908 S. 58.

Stil. Han satte endvidere igennem, at vi i Højsommeren og Høsten 1907 alle udvandrede til Glyptoteket for dør at fuldende vort Arbejde foran Marmortorsoerne. Hvorledes vi dør af Glyptotekets Grundlægger

Fig. 3. Artemis og Ifigeneia med Brudstykkerne tilføjede.
(Kliché laant af B. G. Teubner, Leipzig).

og Direktør og dets hele Personale med Inspektør Oppermann i Spidsen blev understøttede paa enhver tænkelig Maade, det regner vi til vort Livs behageligste Minder. Lønnen for dette Samarbejde udeblev ikke, thi først i København klaredes den vanskeligste Gaade ved Rekonstruktionsarbejdet (S. 70). I Sommeren 1911 kunde vi forbinde

de to Kvindetorsoer med alle de større Brudstykker, som Afbildning 3—4 viser. Af vægtige Grunde blev den restaurerede Hjort ved at være afsondret, men efter Jacobsens Ønske blev Marmorbrudstykkerne

Fig. 4. Artemis og Ifigeneia med Brudstykkerne tilføjede.

forbundne med den (Fig. 5). Den hele Rekonstruktion i Gips (Fig. 7) findes i Glyptoteket og kan derfra erhverves i Afstøbninger.

At jeg ogsaa efter denne Afslutning ikke tog manum de tabula og foreløbig alligevel nøjedes med ganske korte Publikationer,¹⁾ hænger

¹⁾ Arch. Anzeiger XIX 1904 S. 224 f. Festblatt am Winkelmannstage 1912 für das Archäol. Seminar der Universität Leipzig. Om mit Foredrag i Glyptoteket se Illustreret Tidende 1912 LIV Nr. 2. Anden Litteratur i Glyptotekets Katalog af 1907 Nr. 83 og Becketts Katalog over Afstøbningssamlingen Nr. 643.

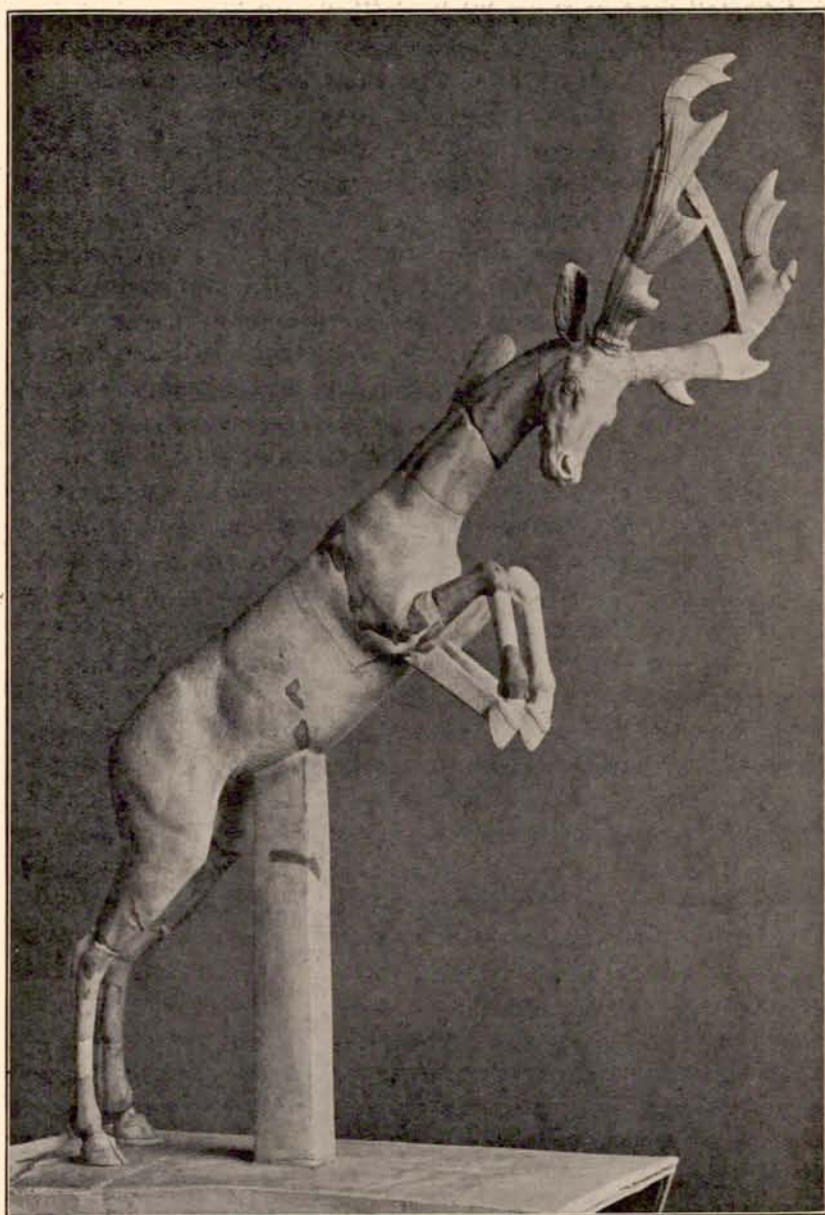

Fig. 5. Hjorten i Artemis-Gruppen.
Restaureret med indføjede Marmorbrudstykker.

sammen med det stille Haab, at de tabte, vigtige Brudstykker fra Fotografiet fra 1886 (Fig. 2) dog endnu skulde kunne findes. Da jeg var i Begreb med at slutte af, kom Krigen og bagefter dens tunge Følger. Men nu haaber jeg snart at kunne gøre en Publikation færdig, der svarer til Opgaven. Noget af det vigtigste herunder vil være at fastslaa Genopbygningen af Gruppen Punkt for Punkt, hvortil Pladsen her ikke er tilstrækkelig.

Der kan ikke eftervises nogen Forbindelse mellem de fundne Brudstykker og den raa Plint, af hvilken der foreligger to Fragmenter, det største med den passende Tykkelse af 0,15 m. Til Artemis' højre Knæ følger det ved Pollak fundne Brudstykke endnu næsten den øverste Trediedel af Underbenet. Foden med sin Snørestøvle, der blotter Tærne, har vi restaureret efter Fig. 2 ved Hjælp af lignende bevarede Arbejder. Derefter blev det fast trædende venstre Underben modelleret. Af Ifigeneias højre Underben mangler omtrent den nederste Trediedel med Undtagelse af de fire mindre Tær og den tilstødende Del af Saalen, hvis Udarbejdelse beviser, at kun Stortaaen berørte Jorden. Af venstre Underben og det nedfaldende. Gevandt er i vor Restauration de Brøkker og Splinter indføjede, der sikrer alle væsentlige Motiver. Ifølge disse kan venstre Fod næppe have været synlig. Pigens voldsomt tilbagedrejede venstre Skulder og hendes nedhængende Underarm med den (fingerløse) Haand, hvis Stilling er sikret ved Rester af Støtten ved Haandleddet og ved Artemis' Chitonrand (Fig. 4), beviser, at det manglende Parti af Overarmen blev grebet af Gudindens venstre Haand, og dermed stemmer Skulderstillingen. Af Gudindens Haand er kun øverste Led af Pegefingern bevareret. Af Ifigeneias højre Arm har vi kun et Brudstykke af Underarmen, der ikke giver noget Holdepunkt for Rekonstruktionen. Dog lærer Skulderpartiet, at den var hævet og noget tilbagebøjet og ledsagede den Drejning af Hovedet, der kunde aflæses af Halsbruddet og de løsnede Lokkers Forskydning paa venstre Skulder. Det dertil svarende Ansigtssudtryk røber den eneste Rest af Ansigtet, Hagen med Underlæben, der viser en ret vidtaaben Mund og stærk nedadbøjede Mundkroge. Ansigtet blev derfor restaureret i fri Tilslutning til de ældste Niobedøttres, mens Artemis' Ansigt fik Lighed med Dianas fra Versailles. Bevaret er af Gudindens Hoved kun Haarknuden og Issepartiet fra Diademets sirlige Rand, en stor Perle mellem Rester af to Pelter (aflange, skjoldformede Dekorationer). To Brudstykker af Pilekoggeret giver Randene af Mundingen og af Laaget med Begyndelsen af den sædvanlige kuppelformede Forhøjning. Pilekoggeret naaede, som et Brud viser, kun til Bæltet, hvad der ogsaa plejer at være Tilfældet. Betydeligt dybere, nede ved Lænden, viser Brudfladen fra en lille Støtte, at der her har siddet noget, der trykkede den iøvrigt flag-

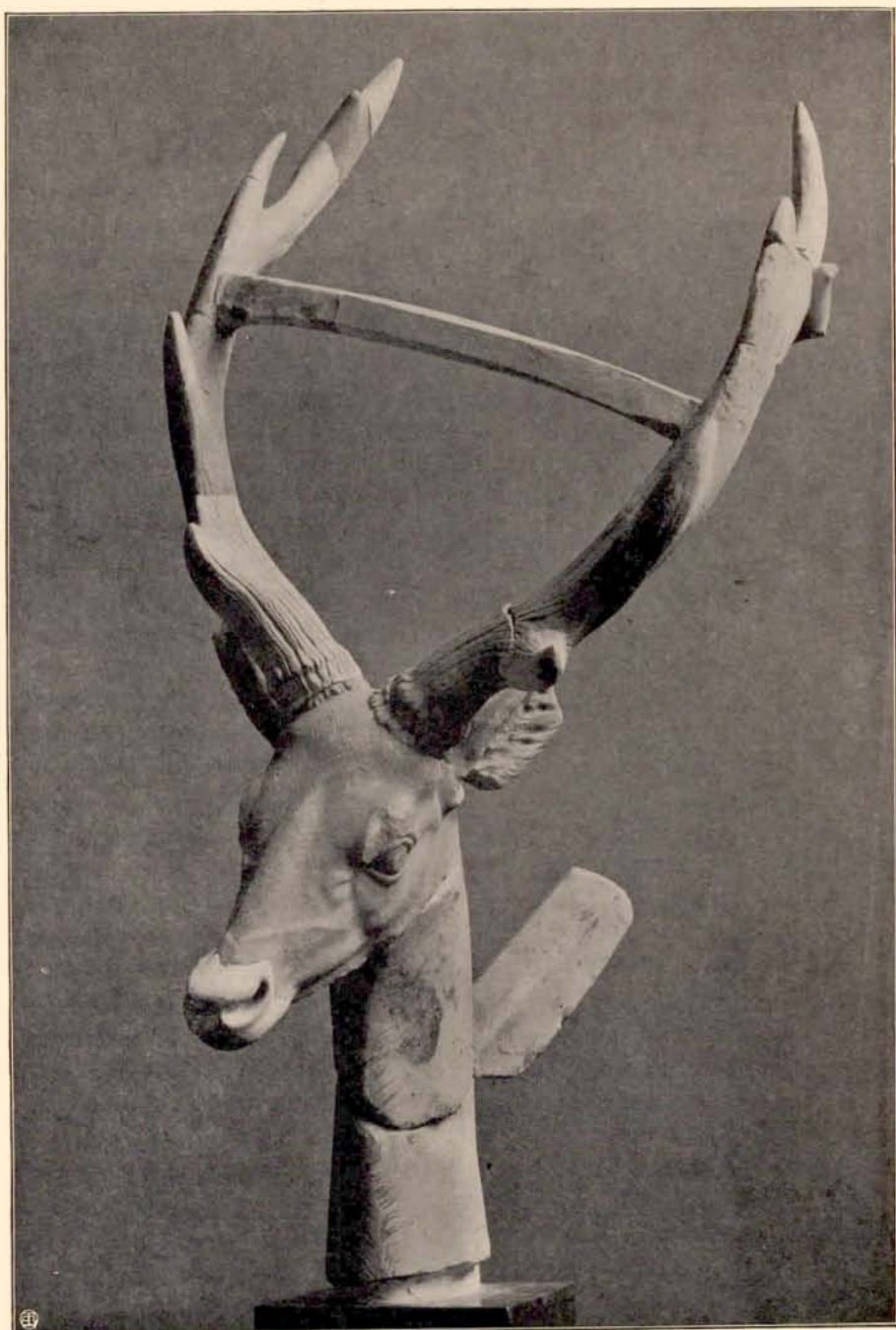

Fig. 6. Hjortehovedet med restaurerede Dele i Gips.
(Kliché lånt af B. G. Teubner, Leipzig).

rende Rygfold ned. Det kan kun have været den til Pilekoggeret fastbundne Bue, der, som det ogsaa ellers kendes, har været af Marmor. Med den øvre Ende af dette slanke Vaaben maa den dertil hørende Marmorstøtte have forbundet Haandleddet af Gudindens højre bevarede Underarm. Overarmen samt Albuen er restaureret, men Retningen er givet ved Skulderstedet. Overarmens Runding tegner sig tydeligt paa den øvre Brudrand af den store Støtte, der passer til i Hjortens Nakke (Fig. 6). Dermed stemmer det, at hendes højre Tommelfinger sidder fast uden paa Gevirets venstre Stang, hvis Inderside viser Sporene af de to let gribende Mellemfingre. Gevirets Stilling paa Hovedet er i det Væsentlige sikker. At Hjorten gjorde Bukkespring, beviser Hovedets Sænkning mod den strakte Hals og højre Forben, hvis skarpt bøjede Knæ er antikt. Efter et restaureret Mellemstykke følger Ankelpartiet med Bagtaa, grovere udført og i Carraramarmor, altsaa restaureret i romersk Kejsertid ligesom forøvrigt ogsaa sandsynligvis de tilstykkede Fingre paa Ifigeneias venstre Haand. Til den antike Del af Hjortens Forben slutter sig et smalt Parti af Skulderen op mod Rygfuren. Af Kroppen er iøvrigt kun et Segment af højre Side og en Splint af Bugpartiet mellem Bagbenene bevaret, med Rester af en „Not“, i hvilken „Fjederen“ af den fundne Hjortepenis passer ind. Ogsaa denne er af carrarisk Marmor og aabenbart en pedantisk Ændring, udført paa en Tid, der tog Anstød af Sagnets *hornede Hind*.¹⁾ Denne Splint af Bugen passede sandsynligvis til Bagpartiet, af hvilket Halvdelen ses i det elendige Fotografi Fig. 2, saaledes som Kurt Müller først opdagede. Dettets lille Halestump (a) er karakteristisk for Hinden, men passer ikke for en Hjort, og hertil føjede sig vel (b) det højre af de to delvis bevarede, stramt spændte Bagben. Hjortekroppens Tilslutning til Artemis' Legeme fremgaar af det store Brud paa hendes Chiton ved Siden af hendes højre Bryst. Ogsaa af Støtten under Dyrets Bug har vi en Stump (Fig. 5).

I den saaledes genvundne, fuldkommen sikre Opbygning af Gruppen savnes kun én vigtig Faktor, Altret, fra hvilket Artemis river Ifigeneia bort. Der, hvor Handlingen kræver det, viser Findestedets Murstensbasis paa sin henved 1,50 m brede Overflade et 0,04 lavere Felt, 0,39 bredt, 0,54 dybt, paa hvilket en særlig Del maa have staaet. Der er her ikke Plads til det samtidigt fundne Rundalter, men derimod til noget af en Antydning af et Alter, som vi kender det i lignende ringe Størrelsesforhold til Menneskefigurerne fra Ildefonso-gruppen. Dog har vi givet Altret en jævnere Form, omtrent som paa attiske Votivrelieffer, og en uregelmæssig Opbygning, saaledes som ofte tektoniske Former stemmes til Sammenhæng med levende Legemer. Sætter man straks bagved den formodede Alterfordybning Ar-

¹⁾ Sml. Pollux; Onomasticon 5,76. Derimod Aelian nat. anim. 7,29.

temis' venstre Fodspids, saa bliver Hovedsynspunktet for Gruppen som i Fig. 7. Da dette ikke er gunstigt for de to venstre Armes Virkning, tillod jeg mig at formode, at Nyopstillingen paa Teglstensoklen

Fig. 7. Rekonstruktion af Artemis-Ifigeneia-Gruppen.
(Klichéen udlånt af B. G. Teubner, Leipzig).

ikke helt var lykkedes for de hadrianske Haandværkere og gav Rekonstruktionen den svage Drejning, som Fig. 8 viser. Først da kommer Gudindens Isse midt over Soklen. Billedet anskueliggør tillige, haaber jeg, den forbedrede Rekonstruktion af Ifigeneias højre Arm.

Paa dette Grundlag vil vi nu tage det genfundne Hele som Kunstværk betragtet i Øjesyn.

Gruppens Opbygning bæres statisk, æstetisk og etisk af den høje Skikkelse i Midten, den raske Jægerinde Artemis i den korte Dragt. Hun træder med et kraftigt Skridt af venstre Fod fra Baggrunden frem mod Beskueren. Set fra det rigtige Standpunkt viser kun dette ene Underben sig, hvis Endromis (Jagtstøvle) i det væsentlige lader sig rekonstruere efter Fig. 2, og med sin stærke Saal, det dobbelte Lag Snører og maaske yderligere Pelsbesætning derover forhøjer Indtrykket af fast, bærekraftig Støtten paa Foden. Paa den anden Side giver dette Ben, der saa at sige er Skikkelsens eneste synlige Grundpille, denne noget svævende. I et langt Klædebon vilde Figuren virke ganske anderledes. At hun lige er kommen ned fra det Høje og er landet paa Jordoverfladen, forraader hendes Gevandt. Hun bærer kun den sædvanlige korte, fine Linnedchiton, der er lagt om Legemet ganske som den anden Figurs ungpigeagtige, aabne Peplos. Sømmene tilhøje, der hænger ned i Slangelinier, vajer begge tilbage under Bevægelsen, Apoptygma (Brystfolden), der er fæstnet i Bæltet under Brysterne, flager i krappe Folder tilvejs som ved nedadsvævende Nikefigurer eller Aurer (Vindgudinder). Det bliver især tydeligt ved Tilføjelsen af 8 fundne Splinter. Luftens Modstand presser kun foran det tynde Stof mod Legemet, skønt dette er noget foroverbøjet, og viser med Bistand af Bæltet og det skraatløbende, med et skønt Vædderhoved smykkede Bandoler meget af Kroppens kraftige Former, særlig Navlen og Brystvorternes kraftig rundede Svulmen. Men paa den anden Side virker de smaa, skarpe Folder, der risler ned som en fin Regn, igen tilslørende og skyder Gudinden endnu mere ind i Skyggen.

I Modsætning hertil træder Ifigeneias Skikkelse endnu mere i Forgrunden ved Formernes virkelige eller tilsyneladende Træden ud af det bredere, mere flydende Foldekast af hendes uldne Klædning. Hendes Vækst er kun en Ubetydelighed mindre, Proportionsafvigelserne, der paa Grund af Bevægelsernes Forskellighed er svære at maale, turde snarere forholde sig som 8 til 9 end som 5 til 6. Men Legemsbygningen virker slankere, ungdommeligere, endnu fjærnere fra Yppighed. Dog synes Pigebarnet „med det unge og blomstrende Legeme“, som Euripides skildrer hende¹⁾, moden og værdig til at blive den ypperste af de unge græske Heltes Brud. Som den argiviske Herskers Datter hører hun den samme usmykkede, ved Lænden aabne og foldede Dragt, som Sofokles karakteriserer hos den spartanske Kongedatter Hermione²⁾, og som Kunstnerne højligt har

¹⁾ Andromache v. 196.

²⁾ Fragment 788 Nauck². Den daarlige Tekstforbedring der er modbevist i Festschrift für Gomperz 427 ff.

yndet. Kun er Gevandtet hos Achilleus' Brud — saadan formodede jo Klytaimnesta og Ifigeneia selv — længere og videre og var oprin-

Fig. 8. Artemis-Ifigeneia-Gruppen, restaureret.

delig fastholdt over det dybt nedhængende Overfald (Apoptygma) med et Brystbind (Strofion), førend hun med opløst Haar blottede Halsen og det ene Bryst for at modtage det dødbringende Knivstik og knælede ned ved Altret, en Bevægelse der ogsaa blotter det højre

Ben. Et lignende Motiv antyder den rekonstruerede Slutning af „Ifigeneia i Aulis“:¹⁾

„Stille og modigt vil jeg byde min Hals frem“. Ligeledes mindes man om Euripides' Skildring af Polyxenas Optræden, kun er Troj-
anerinden forud stærkere tilhyllet.²⁾

Ifigeneia er beredt til at dø, men bliver pludseligt af den usynligt tililende Gudinde, som hvis Offer hun skulde bløde, med et let Greb kastet tilbage. Med et forfærdet Udbrud, som Brudstykket af Hagen og Underlæben forraader, vender hun Hovedet og den livfuldt løftede højre Arm om mod den overraskende Handling. Benene forbliver kun delvis i den oprindelige Stilling parallelt med Artemis' Bevægelse, deres Stilling er uholdbar, momentan, thi det under den halvt knælende Stilling tilbagegaaende højre Ben er helt gledet ud med Foden, og det venstre, der kun ses gennem Dragten, svæver i det bøjede Knæ, hvorved Muligheden for at rejse sig er antydet. Denne chiastisk snoede Bevægelse understreges og ligesom simplificeres af Foldekastet, hvis store Linie gaar fra Jorden ved Siden af højre Hæl op til Bæltesnoren og efter et Knæk der i en svungen Bue mod venstre Skulder. Som Helhed virker dog Skikkelsen som en stærk Skraalinie, næsten som Hypotenusen i en retvinklet Trekant, hvis anden Kathete antydes af den hængende Arm og det i saa Henseende velkomne Alter.

Men den egentlige Modvægt i denne næsten træagtige Gruppedannelse er dog Erstatningsofret, Hinden med sin Skraalinie fra Baggrunden frem til Blokkens oprindelige Forside. Det er en fin og dog kraftfuld Hind, paa sin Vis et værdigt Sidestykke til den herlige, slanke Pige, kun for Ligevægtens Skyld fremstillet noget under naturlig Størrelse. Den springer i vild Angst, skelende fremover med det venstre Øje, som dets Overfladebehandling til Paamaling af Pupillen viser; den laver Bukkespring for at unddrage sig det lette Greb om dens venstre Tak. Naturligvis forgæves, thi Dyrenes Herskerinde mestrer den med Greb og bydende Hoveddrejning. Geviret hos Sagnets „hornede Hind“ (S. 70) er stærkere end i Virkeligheden for at blive holdbart i det skrøbelige Marmor, men danner dog tilligemed Pilekoggerets hvælvede Laag og Buens Ranke en letbygget Top i Gruppetræet, der fuldstændiggøres af Pandediademetes sirlige Perleråd og Gudindens løse Haartop. Alt dette viser endnu en Gang eftertrykkelig mod det Høje, hvorfra Artemis er kommen og hvortil hun vil vende tilbage. Til at fæste den dristige Opbygning virkede i Baggrunden forinden, som et svagt Sidestykke til Altret, Støtten under Dyrets Bug. Ogsaa ellers regner græske Billedhuggere jo med denne

¹⁾ 1560 Kirchhoff.

²⁾ Hekabe, v. 558 ff.

Nødhjælp og giver den som i Athena Parthenos endog sirlig, gennemarbejdet Form. Hjortens Forben, der længere foran hænger ned under Springet, modsvarer Pigebarnets venstre Arm, og med Ifigeneias tilbagekastede Hoved stemmer i Retningslinier Hindens sidebøjede Hoved under Gudindens Greb.

Saaledes viser det fundne Hovedsynspunkt for Beskuelsen sig at være det rigtige, hvori Billedværkets væsentlige Indhold i klar Formopbygning fuldkommen kommer til Udtryk. Det viser os Artemis næsten som Standeren i en Vægt, i hvis ene Skaal endnu Ifigeneia hviler, mens Hjorten skyder tilvejrs i den anden, hvad der dog tydelig nok snart vil slaa om i sin Modsætning. Altsaa et ret „frugtbart Moment“. Som væsentlig Mangel i Kompositionen føler jeg kun den Omstændighed, at set forfra Ifigeneias venstre Underarm hænger ned som et tredje Lem af Gudindens Arm i dennes faste Indgriben. Det var ved den Opstilling, vi i Fig. 7 har antaget for den senere, i Opstillingen paa den romerske Teglstensbasis endnu værre end fra det muligt langt tilhøjre valgte Standpunkt for Fig. 8. Ogsaa der kommer dog Pigens Albue og Overarm endnu ikke tilstrækkeligt til Syne. I den største Frise paa Nereidemonumentet (Plade Nr. 857) griber en foroverbøjet Kriger en tungt synkende Saaret med højre Haand under højre Skulder, hvorved begge Arme hænger ned næsten i én lodret Linie. For at blive helt fri for et saadan ubehageligt Indtryk maa Beskueren af vor Gruppe endnu træde noget længere tilhøjre. Derved mister han paa den anden Side Synet af noget saa vigtigt som Pigens højre Ben og Dyrelegemet. Endnu værre bliver det, saasnart man staar for meget tilvenstre, hvad dog her ikke skal udredes nærmere. Saaledes maa vi holde fast ved vort Hovedsynspunkt trods Indrømmelsen af dets Mangel. Thi bortset derfra byder det en anskuelig og virkningsfuld Fremstilling af Begivenheden, der i „Ifigeneia i Tauris“ (v. 28) sammenfattes i de tilsvarende faa Ord: „Men Artemis røvede mig bort derfra og gav til Gengæld Hinden som Offer“. Den fuldkomne Udelukkelse ogsaa af de nærmest delagtige Achæer, der dog forlængst var fremstillede i hvert Fald i eet Mesterværk, nemlig Timanthes' Maleri, er kun et yderligere Bevis for den græske Kunsts Dygtighed i Begrænsningen til det Nødvendigste. Vi nævner som Paralleler kun Peliaderelieffet, Pasquinogruppen og Laokoon.

Gennemførte med sikkert Mesterskab er Skikkelserne i deres varmt sanselige, dæmpet individualiserede og dog ideale Skønhed. Lettest paaviselig er denne Fuldkommenhed i Fragmenterne, særlig dog Hovedet af den dristigt bevægede Kronhjort, der trods sine Takker er nydelig karakteriseret som Hundyr. Hovedet virker næsten illusionistisk naturtro, og viser dog mange Spor af maalbevidst, fri

Omdannelse af de under nøjagtigt Modelstudium iagttagne Former. Foran et saadant Arbejde forstummer den kritiske Tvivl, om det er en græsk Original eller en romersk Kopi.

Det ikke ganske lette Spørgsmaal om, naar og i hvilken Kunst-kreds dette Mesterværk er opstaaet, kan slet ikke behandles indenfor den snevre Ramme, der her staar til Raadighed. Kun gennem den mest omfattende, alsidige Formsammenligning tør jeg maaske haabe paa at træffe den rigtige Afgørelse mellem Fagfællers Dateringer, der hidtil har bevæget sig mellem Midten af det 4de og det 2det Aarh. f. Kr. Mig har hidtil alle Studier stadig ført til Dateringen i anden Halvdel eller sidste Trediedel af 4de Aarh., altsaa til den fornyligt af Rodenwaldt foreslaaede Begyndelse af den hellenistiske Tidsalder, da den græske Plastik under Lysippos' Førerskab dristigt bemægtigede sig den tredje Dimension.¹⁾ Med L. Kjellberg at gaa længere ned i det 3die Aarhundredes fuldtudviklede hellenistiske Kunst eller endog i dens pergameniske Efterblomstring, som Furtwängler tilskrev Ifigeneiatorsoen, formaar jeg ikke, baade fordi jeg intetsteds finder barokke Enkeltformer, og fordi Kompositionen i Dybden endnu er gammeldags i Forhold til Menelaosgruppen.²⁾ De „stilistiske Grunde“, for hvis Skyld Lippold ikke kan datere Gruppen tidligere end 2det Aarh., kan jeg ikke faa Øje paa.³⁾

Leipzig.

Franz Studniczka.

(Oversat efter Forfatterens tyske Manuskript).

¹⁾ Rodenwaldt, Röm. Mitteil. XXXIV 1919 S. 65.

²⁾ Kjellberg i Pauly-Wissowa, Realencyklop. IX S. 2618.

³⁾ Lippold, Arch. Jahrb. XXIX 1914 S. 177 Anm. 4. Den her fremdragne Hypotese af T. Tosi (Studi e Materiali IV S. 28 f.), at Gruppen skulde være gengivet paa en etruskisk Askeurne, overbeviser mig ikke.